

A Lenin Kohászati Művek éjjeli szanatóriuma Miskolc-Tapolcán (1955–1976)

KARLAKI Orsolya

The Night Sanatorium of the Lenin Metallurgical Works (LKM) in Miskolc-Tapolca (1955–1976)

Családi albumokból előkerülő régi képek: *borostyánnal futtatott ház előtt nyugágyban üldögélő fiatal férfiak, vagy a rádió előtt egyen rózsás pongyolában mosolygó hölgyek*. Akinek a családjában van ilyen fénykép, hozzátartozója feltehetően az LKM-ben¹ dolgozott az 1960-as években, ahonnan beutalták az éjszakai szanatóriumba. Ez a legendás intézmény a mai Miskolc-Tapolcán, akkori nevén Görömböly-Tapolcán, a stranddal szemközti meredek kaptatón épült egykori villában működött.²

Bár máshol is volt hasonló az országban, mégpedig a mecseki szénbányászoknak 1955-ben létrehozott, és azóta is működő sikondai *Bányászati Utókezelő és Éjjeli Szanatórium*, Tapolcán csupán éjjeli szanatóriumot alapítottak, amelynek szolgáltatását csak a miskolc-diósgyőri kohászat dolgozói vehették igénybe. Működése alatt sokan megfordultak benne, mégis elég nehéz a történetére vonatkozó adatoknak nyomára bukkanni. Az épület, amelynek telkére az 1970-es években egy „szocialista” üdülőt is felépítettek, ma is áll, és magánkézben van. Egy 1965-ben kiadott gyári kiadvány úgy említi, mint a szociális és egészségvédelmi terület egyik vívmányát:

*Az egészségvédelem érdekében védőételeket és védőitalokat, valamint díjmentes munkaruhát bocsátanak rendelkezésre. Éjszakai szanatóriumot is rendszeresítettek. Az egészségileg rászoruló dolgozók kéthetenkénti váltással, munkaidő után a gyönyörű fekvésű Görömböly-Tapolcán felállított éjjeli szanatóriumba vonulnak, s ott orvosi felügyelet mellett a másnapi munkakezdésig pihennek.*³

Mivel ez idáig igen kevés dokumentum került elő a szanatóriummal kapcsolatban, a családoknál őrzött fényképek és az ezek nyomán születő néhány visszaemlékezés alapján igyekszünk működésére némileg fényt deríteni. Az éjszakai szanatóriumról mint szolgáltatásról meglepően egyezőek az emlékek mind a fenntartó, mind a beutaltak részéről, ráadásul olyan egykori dolgozók is világosan emlékeznek rá, akik nem jártak ugyan a falai között, de tudtak róla. A visszaemlékezések a működés időtartamára vonatkozóan igen eltérőek, úgy tűnik azonban, hogy 1955 körül indult, majd az 1960-as években volt a legnépszerűbb, ekkor vették a legtöbben igénybe, a megkérdezett egykori munkások ugyanis ezt az időszakot ismerték leginkább;⁴ míg az LKM egykori vezérigazgatója, dr. Drótos László 1976-ra teszi a végleges bezárását.

¹ LKM = Lenin Kohászati Művek, a Diósgyőr-Vasgyári Kohászat neve 1953-tól 1989-ig.

² A villa építettségét nem sikerült beazonosítani. Egy 1935-ben készült turisztikai térképen még nem szerepel (GÁSPÁR Imre: *Görömböly-Tapolca üdülőhely térképe*. Miskolci Nyomda, Miskolc, 1935), a területen akkor Miskolc neves kereskedőinek hétvégi telkei, esetleg kis nyaralói sorjáltak. Elképzelhető, hogy valamelyikük emeltetett ott családi villát.

³ *Lenin Kohászati Művek: Miskolc-Diósgyőr*. Szerk.: Bozsik Pál et al. LKM Vezérigazgatóság, Miskolc, 1965. 93.

⁴ Egy 1960-ban kiadott LKM-kiadványban már képpel és megnevezéssel szerepel, de nem írnak róla részletesebben, családi albumban pedig 1955-ből is találtam fényképet a szanatóriumról, vagyis ekkor már bizonyosan működött.

Az LKM tapolcai éjjeli szanatóriumának épülete 1960 körül. Fénykép. MMKM KM 2006.192.9.

Az éjjeli szanatórium létrehozása Valkó Márton (1911–1996, vezérigazgató: 1953–1964) nevéhez fűződik, aki 1953–1964 között több mint 10 évig irányította a gyárat. Az egykori tapolcai villalakást több szobás szanatóriummá alakították át, amelyet a Lenin Kohászati Művek munkásai vehettek igénybe, orvosi beutaló alapján. A női és férfi turnusok felváltva használták kétheti vagy havi beosztásban, a munkaidő leteltével a gyárból külön busszal szállították ide a munkásokat. A gyár sajátos egészségvédelmi szolgáltatásaként a cél ugyan a dolgozók fizikai állapotának feljavítása volt, de az ápolás alatt nem mentették fel őket a munkavégzés alól, a műszakból jártak ide pihenni. A könnyítést az jelentette, hogy a beutalás időszakára állandó délelőtti beosztásban voltak, vagyis délután 2 óra után érkeztek a szanatóriumba, és reggel 6 órakor, mikor „fújt a gyár”, ők már a posztjukon kezdték a munkát.

Reggeli a szanatóriumban az 1950-es évek végén. Fénykép. MMKM KM 2006.192.7.

A beutalást, rászorultság alapján, a gyári üzemorvos, szakszervezet, üzemi tanács, nőtanács stb. javasolhatta. Akinek felajánlották, többnyire élt a lehetőséggel, a munkások körében népszerű juttatás volt. Nem volt kötelező elfogadni, ha valaki nem tudta egyéb, legtöbbször otthoni kötelezettsége miatt megoldani, hogy otthonán kívül töltse a szabadidejét, nem kötelezték a beutalás elfogadására. Népszerűsége sokaknak éppen abban rejlett, hogy a munkásokat nem mentették ugyan fel a munkavégzés alól, de az otthoni teendőik ellátása lehetetlen volt, hiszen nem jöhettek ki a szanatóriumból, így adva volt a valódi pihenés lehetősége.

Orvosi vizsgálat a szanatóriumban, 1955 körül. MMKM KM 2006.192.4.

A beutaltak délutánjaikat állandó orvosi és nővéri felügyelet mellett pihenéssel, társas tevékenységgel, bőséges étkezéssel töltötték, szinte szállodai körülmények között, hiszen itt elsősorban olyan munkások pihentek, akiknek életkörülményei elmaradtak a szanatórium nyújtotta színvonaltól: pár ágyas szobák, zuhanyzók, napi többszöri étkezés, TV, rádió, könyvtár, kert. Az éjjeli szanatórium gondolata, szokatlansága ellenére is, illeszkedett a gyár vezetésének korábbi, kapitalizmus-kori törekvéseihez: különböző szociális gondoskodással javítani a munkások életkörülményein, ezért jött létre a 19. század végén a vasgyári kolónia is.

A szanatóriummal kapcsolatos első interjúrészletben dr. Drótos László emlékezik,⁵ aki az 1960-as években titkárként dolgozott a gyárban dolgozott, s mint végzős egyetemista – kivételezettként – éppen vizsgaidőszakban élvezhette a szanatórium szolgáltatásait, és mint későbbi vezérigazgató, az épület további sorsáról is felvilágosítással szolgált.

Na, most a 60-as években még mindig elég nehezek voltak a körülmények, köztük az ételmezés, az ellátás. És ugye a Kohászatnál az emberek elég tekintélyes része nehéz fizikai munkát végzett. Akkor még különösen, meleg üzemekben kellett, hogy dolgozzon. [...] A meleg üzemekben országosan is voltak szociális kedvezmények, pl. hamarabb mehettek nyugdíjba, úgy, mint a bányászoknál.

Ezek voltak azok a környezeti előzmények, melyeket figyelembe véve, Valkó Márton vezérigazgató, aki amúgy is különleges szociális érzékenységgel rendelkezett, mint említettem, Franciaországban töltött több évet a '30-as években. Ő találta ki, hogy azok az emberek, akikről orvosilag is megállapítható, meg a szociális vezetés is kiderítette, hogy olyan helyzetben vannak; tehát, akik egészségileg és családiról, szociálisan olyan helyzetben vannak, hogy indokoltta teszik, azoknak csinálnak a gyár közelében egy orvosilag felügyelt, bentlakásos szanatóriumot. S ezt nevezzék el éjszakai szanatóriumnak, mert a munkát nem kell abbahagyni, dolgozni lehet mellette. Tehát nem olyan állapotban vannak, hogy munkaképtelenek az illetők, csak le vannak fogyva, rossz a táplálkozásuk, le vannak strapálva, pihenés nélkül kezdik a következő műszakot. Ezeket az embereket az üzemi szakorvos, meg a szakszervezeti megbízott kiválogatták és egy busznyi, olyan 30-40 fős csapatot a gyár különböző munkaterületeiről havonta összeszedtek, és egy hónapra később 3 hétre kiküldték Tapolcára, ebbe a berendezett éjszakai szanatóriumba. Azért, hogy pihenjenek, kondícióba jussanak, magasabb kalória és tápértékű ételmezt kapjanak; és mindezt úgy, hogy folyamatos orvosi vizsgálat, teljes kiszolgálás legyen 24 órában. Reggel ment értük a busz, úgy hogy 6-ra beérjenek, és 2-kor ugyancsak várta busz őket, beszálltak és mentek ki az éjszakai szanatóriumba. [...]

Ezt mind a gyár állta, tehát egy fillért nem kellett fizetni. Ugye, akkor hízni kellett, most meg a fogyókúráért fizetnek sokat. [...] Nem járhattak haza, a dohányzás volt még korlátozva, valami helyiség volt kinevezve ennek. Mikor hazajöttek a munkából, volt egy ilyen délutáni csendes pihenő. Hajnali fél 5 körül volt az ébresztés, mert reggelizni kellett és hatra beérni a gyárba. [...]

Döntően a melegüzemekből: a nagyolvasztóból, a Martin-acélműből, a hengerműből és a kovácsüzemekből. De jöttek ezen kívül a csavargyárból, a karbantartó üzemekből. Ki ne felejtsem, akkor még nagyszámban voltak a tűzálló téglagyárból, ott szilikózis veszélyben voltak az emberek. [...]

A személyzet ott volt külön az épületben folyamatosan. Volt az egésznek egy vezetője, aki ellenőrizte a dolgokat. [...]

Nagyon népszerű volt. Sorban álltak érte. Előjegyzés volt rá.

Persze az illetőknek is megvolt a maguk szempontjai, nem csak a termelő üzemeknek. Az otthon, a családi dolgok is meghatározták a lehetőségeket. Mert ha épp mezőgazdasági munka volt, akkor nem nagyon szívesen ment, akkor vonakodás volt. De általában népszerű volt. (Drótos L.)

Ezt a szolgáltatást elsősorban a nehéz fizikai munkát végzők vehették igénybe, de ha a feltöltöttség vagy egyéb szempontok megengedték, akkor irodisták, szellemi dolgozók is eljutottak, mint a következő visszaemlékező, aki fiatal lányként jutott be a szanatóriumba:⁶

⁵ Dr. Drótos László 1982–1988 között volt az LKM vezérigazgatója, az interjút 2013. nov. 12-én készítette: Karlaki Orsolya

⁶ K.L.-né Ilona, LKM dolgozó. Az interjút 2013. okt. 31-én készítette: Karlaki Orsolya

Az üzemi Nőtanácstól valaki megkérdezte, van e kedvem elmenni.

Én meg: hát hogyné.

Főleg azokat vitték, akik ilyen rosszabb egészségi állapotú nők voltak. Engem azért választottak, mert sovány voltam. Olyan 18 éves koromban, a '60-as években volt ez.

Akinek nem volt családja, az nyilván könnyebben elvállalta. Azokat vitték, akik ilyen nehéz fizikai munkát végeztek az üzemekben. Elsősorban azokat.

Mondjuk én irodán dolgoztam, csak túl soványnak találtak, vagy létszámihiány volt. A sógornóm Magdi is volt. Ő is irodista volt. Na, mondjuk ő is sovány volt.

Akkor nem a fogyókúra tábor volt divatban, hanem ez.

Teljes ellátást kaptunk, volt orvosi ellátás is. Igyekeztek felhizlalni minket. Aki a legtöbbet híztta, az kapott egy tortát, hogy hízzon tovább.

És akkor délután volt ilyen klubműsor, vagy amit csináltunk magunknak. Volt ilyen népi tánc tanulás stb. Reggel behoztak, délután vittek ki.

A teljes ellátás is egy juttatás volt, meg a pihenés. Már az megérte.

Délután nem otthon csináltad a házimunkát, hanem pihentél. Ebéd előtt lemértek, hogy hány dkg-ot hízik az ember. Én nem sokat híztam.

Nekem jó volt. Egyedül voltam, és ez szórakozás volt, barátságok kötődtek ott.

Falusi környezetből beszabadult az ember, ez érdekes volt. [...]

Azt hiszem, 4 ágyas szoba volt. Nem egy ilyen tömegszállás. Volt fürdő, zuhanyzó. Sőt még ilyen rózsás pongyolát is kaptunk. Le is vagyunk fotózva.

Volt ott valami fotós. Ilyen üzemi, vasgyári fotós. A képekért aztán már fizetni kellett, ki mennyit rendelt. A szanatóriumért nem kellett fizetni.

Egyszer voltam, aztán én többet nem foglalkoztam azzal már. Olyan tíz múlva jártam arra, de már be volt zárva. (K.L.-né Ilona)

Női turnus érkezik a szanatóriumba, 1960 k. Fénykép. MMKM KM 2006.192.7.

Az éjszakai szanatórium az 1970-es évek közepéig működött, majd, mivel a szanatórium tapolcai épülete továbbra is a gyár tulajdonában maradt, csereüdülkén funkcionált, ahová a „testvéri” országokból érkeztek a kiválasztottak. Az így megnövekedett igények miatt a kertjében felhúztak egy újabb épületet is.

A végén az igény már inkább csökkent. Akkor lett abbahagyva, mikor már nem volt ez annyira kuriózum, mint korábban. Lecsökkent az érdeklődés, részben, hogy az emberek is saját maguk lehetőségei szerint jobban hozzájutottak megfelelő élelemhez, és jobban beosztották az erejüket. E miatt szűnt meg.

1976-ben szűnt meg éjszakai szanatórium lenni és utána, mint csereüdülőt használta a gyár, általában németek és oroszok jöttek, a szocialista blokkból. A mieink meg mentek cserébe, ilyen gyakorlat is működött. Olyan 15 évig ment ez, tehát a 60-as évek elején kezdődött.” (Drótos L.)⁷

Az éjjeli munkásszanatórium mint korabeli „wellness-szolgáltatás” kapcsán a helyzet sajátosságát nem feledve, mégiscsak „értelmét” látták egy ilyen munkaidő utáni pihenésnek, és a hízókúra-fogyókúra ellentétet mindenki megemlítette, s ez nagyon is kifejezi a kor változásait is.

Ám az akkori „szórakozási” kínálat: torna, vetítések a TIT-től, társasjátékok, klub délutánok, táncok, napozás a kertben, talán egy mai csendes szanatóriumban is jól esne.

Mint ahogy, egy ilyen lehetőség is.

Ha volna rá pénz, lehetne csinálni, mert sok emberre ráfér munka mellett egy kis pihenés, mert nagyon idegesek az emberek. Nagyon sok embernek elférne. Inkább idegileg vannak tönkre ma az emberek, mint fizikailag. De miből? Hol? Meg ki? (S-né Mária)⁸

Az egykori éjjeli szanatórium épülete ma (Karlaki O. felv.)

Múzeumi gyűjtemény

MMKM KM = Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum Kohászati Múzeuma, Miskolc-Lillafüred

F = Fotógyűjtemény

⁷ Dr. Drótos László 1982–1988 között volt az LKM vezérigazgatója, az interjút 2013. nov. 12-én készítette: Karlaki Orsolya.

⁸ S-né Mária, LKM dolgozó, az interjút 2013. nov. 16-án készítette: Karlaki Orsolya.